

Orman Fakültesi
Orman İnceleme Enstitüsü
Gün _____ 1963

SERİ B

CİLT XIII

SAYI

2

1963

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ORMANCILIK TARİHİMİZDE BULGAR ORMAN İŞÇİLERİ

Yazan : Dr. Bekir Sıtkı EVCİMEN

Muhtelif orman işlerinin görülmesinde yetmiş ve kalifiye işçinin ehemmiyeti malumdur. Bugün birçok memleketlerde, orman işçiliğini bir meslek ve geçim kaynağı olarak benimsemiş bulunan bir orman işçisi zümresinin mevcudiyeti de keza bilinmektedir.

Bizde orman işçisi deyince akla gelen, Tahtacı'larla Karadeniz havasından bir kısım halktır. Bunlar, bilhassa istihsal ve el imalâtı, kısmen de ormaniçi nakliyat işlerinde maharet sahibidirler; bu işleri bir ata zenaati olarak uzun zamandan beri yapagelmektedirler. Bununla beraber, istihsal mevsiminde memleketin hemen bütün ormanlarına dağılan ve dolayısıyla seyyar işçi grupları hüviyetinde bulunan bu zümrenin, batı memleketlerindeki orman işçilerinin durum ve seviyesinde oldukları söylenemez. Diğer taraftan yurdumuzda bu konuda tahakkuku özlenen, orman işlerinin, bu gibi seyyar gruplardan ziyade ve esas olarak ormaniçi ve civarı köylerinden tedarik edilecek devamlı işçiler tarafından görülmesidir. Esasen bu şekil, diğer hususlar bir yana, mezkûr köylerin orman tahribatındaki büyük payları nazara alındığında bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. Halbuki yakın zamanlara kadar ve birkaç istisnası ile, civar ormanlardan geçimini sağlamak veya takviye etmek üzere çalışan yahut muhtelif orman hizmetlerinin görülmesinde çalıştırılabilecek kaliteye sahip bulunan mahalli işçilerin mevcudiyetinden genel olarak bahsetmek mümkün değildir.

Türkiye'de, garp memleketlerindeki benzer bir orman işçisi zümresinin şimdiye kadar meydana gelememesi, diğer sebepler yanında, orman işletmelerinin iş kapasitesi ve entansitesi ile ilgilidir. Başka bir ifade ile, ormancılığımızın ekstansif oluşu kalifiye bir işçi zümresinin zuhuruna pek imkân vermemiştir. Nitekim, yakın senelere kadar orman işlet-

melerinin iş hacmi ve mahiyeti hemen sadece istihsal işlerine, mahsulün ormandan kesilip çıkarılmasına münhasır kalmış, bu ise işletmelerin yıllık istihsal miktarile sınırlanmış ve yaz aylarına inhisar etmiştir. Bunun yanında: Ormanların imarı ve bakımı, orman içi ve orman dışı ağaçlandırmaya çalışmaları, tâli mahsullerin istihsalı v.s. gibi birer iş kaynağı olabilecek faaliyet konuları ya hiç veya gerekli ölçüde ele alınmamıştır. Böylece de, ekonomik—sosyal yönden olduğu kadar orman içi köylerinin ormanlara vaki büyük tazyikini azaltmak bakımından faydalı tesirleri aşikâr bulunan bir iş kapasitesi meydana getirilememiştir. Son yıllarda, istihsal dışında kalan diğer orman işlerine eskiye nispetle daha geniş ölçüde yer verilmeye başlanmıştır. Bu suretle, orman işletmelerinin işçi problemini de halledecek devamlı, kalifiye ve mahalli bir orman işçisi zümresinin teşekkül edebilmesi için gerekli şartların ve zeminin hazırlanmakta olduğu ifade edilebilir.

*
**

Memleketimizde talep edilen evsafa bir orman işçisi zümresi bulunmadığı için, Zingal Şirketi, faal olduğu devrede istihsal, nakil ve fabrikasyon işlerinde çalıştırmak üzere Polonya'dan orman işçisi celbetmiştir. Bugüne kadar Türkiye'de çalışmış yabancı orman işçileri olarak zannımızca sadece bunlar bilinmektedir. Sedir ormanları ile ilgili doktora tezinin 1957, 1959 ve 1960 yıllarında Antalya mntakası ormanlarında yapılan çalışmaları esnasında, Zingal Şirketinden çok daha evvel de böyle bir teşebbüsün yapılmış ve Bulgaristan'dan getirtilen işçilerin Fethiye, Kaş ve Elmalı ormanlarında çalıştırılmış olduğu tesbit edilmiştir. Ormancılık tarihimiz bakımından önemli gördüğümüz ve genel olarak meslek camiasınca bilinmediğini sandığımız bu konuda toplanabilen malûmat aşağıda verilmiştir*.

*
**

(*) 1 — Bugün adı geçen bölgede, Bulgar işçilerini hatırlayan, onların yanında çalışmış veya münasebeti olan çok yaşlı köylülere, ender de olsa rastlanmaktadır. Metinde verilen bilgiler, böyle yaşlı iki köylünün, Kaş'ın Kızılağaç köyünden Rasih Oraççal ile Mustafa Çolak'ın ifadelerine dayanmaktadır.

2 — Aradan çok uzun bir zaman geçtiği için ifadelerde eksikler veya yanlışlıklar olabilir. Bu yazının asıl gayesi, bir noktayı meslek camiasına duyurmaktan ibarettir.

3 — Bu malûmatın bir kısmının teminine tavassut eden Orman Yüksek Mühendisi Muzaffer Reket'e teşekkürlerimi açıklarım.

Bulgar orman işçilerinin memleketimizdeki faaliyet devresi 1892-1918 (Rûmî 1308-1334) yılları arasına rastlamaktadır. Elmalı, Kaş ve Fethiye sedir—çam ormanlarında çalışan bu işçilerin, kereste ihracatçısı rum asıllı tüccarlar hesabına faaliyet gösterdikleri ifade edilmektedir. Bugün devlet ormanı olan ve fakat Bulgar işçilerinin çalıştığı devrede hususî şahıslara ait bulunan ormanlarda da (Elmalı—Bucak Ormanı) bunların izlerine rastlandığına göre, Bulgar işçilerinin, orman sahipleri ve mülzetimleri ile yapılan anlaşma veya mukavelelere istinaden mezkûr tüccarlar tarafında memleketlerinden getirilmiş ve çalıştırılmış oldukları anlaşılmaktadır. 25-26 yıl süren bu çalışma devresinin I. Dünya Harbi'nin son yıllarında nihayete erdiği, Bulgar orman işçilerinin faaliyetine hükûmetçe son verilerek memleketten uzaklaştırıldıkları söylenmektedir. Bulgaristanın mağlûbiyeti kabul ederek harbtan çekilmiş oluşunun, bunların dönme sebebini teşkil etmesi de muhtemeldir.

Memleketimizde çalışmış olan Bulgar orman işçilerinin sayısı, en fazla oldukları devrede 500 civarında tahmin edilmektedir. İlk yıllar zarfında beraberlerinde aileleri yokken daha sonra onları da yanlarına getirmişlerdir. Bir çeyrek asırlık bir devre süresince, bunların parti parti Bulgaristana dönmüş, yerlerine yenilerinin gelmiş olacağı tabiidir.

Bulgar orman işçileri üç grup halinde çalışmışlardır; bir kısmı ağaçların devrilmesi ve tomruklanması, diğer kısmı nakliyat, nihayet üçüncü grubu da istihsalin hizarlarda işlenmesiyle meşgul olmuşlardır. Bu arada, kendi nezaretlerinde bazı işler için civar köyler halkından çalıştırdıkları olmuştur.

Kesim kış aylarında yapılmıştır. Kesimi kararlaştırılan ağaçların çürük olup olmadıkları, iyi evsafa bulunup bulunmadıkları, sivri uçlu ve ensiz baltalarla gövdelerinde üçgen şeklinde açılan bir delikten ağaçlar devrilmeden evvel kontrol edilmiş, matluba uygun evsafa görülenler kesilmiş diğerleri terkedilmiştir. Bugün adı geçen orman mntıklarında bazı yaşlı gövdelerde görülen bu delikler, Bulgar orman işçilerinin izlerinden birini teşkil eder (Resim). Kesim yüksekliği, kök boğazındaki bozuk vazıflı kısmı hariç bırakacak şekilde alınmış, yüksek kesimler için icabında kesim iskelesi kullanılmıştır. Bu itibarla dip kütüklerinin boyu bazen iki metreyi bulmakta ve hatta aşmaktadır. Bir kısmı daha sonraki tarihlerde aynı ormanları işletmiş müteahhitlerden arta kalmış olmakla beraber bu şekildeki yüksek dip kütükleri, Bulgar işçilerine ait izlerin ikincisidir.

Ağaçlar balta ile karşılıklı devirme oyuğu açmak ve halatla çekmek suretile devrilmiştir. Bundan sonra dallar temizlenerek gövdenin uygun vasıflı kısmı, ilk zamanlar yine balta ile daha sonraları bıçkı (kolaster) kullanılarak tomruklanmıştır.

Bulgar işçilerinin, kesimden evvel ağacın sağlık ve evsaf durumunu anlamak üzere bir sedir gövdesinde açtıkları delik. Ağaç evsafı uygun bulunmadığı için kesilmemiştir.

Elmalı—Bucak Ormanı, Alıçalanı üstü.—
Rakım : 1650 m. Bakı : NW. 10.6.1959

Foto : Evcimen

Ağaçlar böylece devrilip tomruklandıktan ve tomruklar kışı ormanda geçirdikten sonra, bahar aylarında nakliyata geçilmiştir. Tomrukların ormandan çıkarılması, iptida müsait yamaçlarda öküz veya bilhassa katırla sürütme, daha sonraları, çalışmak üzere yeni gelmiş bir grubun tavsiyesine uyularak yuvarlanmak suretile yapılmıştır. Yuvarlama ile nakliyat maksadile de, üç metre genişliğinde kabaca tesviye edilmiş yollar meydana getirilmiştir. Bu sürütme ve yuvarlama yolları, aradan uzun müddet geçmiş olması sebebiyle bugün hemen hemen tamamen kaybolmuş vaziyettedir. Sadece, bunlardan biri olan Sevindik Deresi (Elmalı) yolunun, Sevindik Deresi boyunca Tuz Burnu'na kadar uza-

nan kısmı dere tarafından tahrip edilmiş ise de birkaç kilometresi bugün hâlâ belli olmakta ve hattâ vasıta ile gidilebilecek durumda bulunmaktadır. Yine aynı mıntakada Ayın Gediği'nden inen yolun son kalıntıları da Tekkeköyü-Dokuzgöl-Tuzburnu orman yolunun inşası sırasında tamamen ortadan kalkmıştır. Bu yol izleri, Bulgar işçilerinin kalıntılarından üçüncüsünü teşkil eder.

Tomruk boyları, 3 metre genişlikteki yollarda yuvarlanmayı mümkün kılacak şekilde ve 2-2,5 metre olarak ayarlanmıştır. Bu tomruklar, tek tek veya ikili üçlü partiler halinde, hareketleri baltaların sivri uçları ile kontrol edilerek yuvarlanmış, yuvarlamada kolaylık maksadile kalın uçları yontularak mümkün mertebe silindir şekline getirilmiştir.

Sürütme veya yuvarlamak suretile yol kenarlarına, oradan da akar sulara kurdukları hızarlara getirilen tomruklar, bu defa imalât işlerinde çalışan işçiler tarafından işlenmeye tâbi tutulmuştur. Elmalı ve Kaş havalisinde: İki Kaş-Sütleğen köyü civarında *Darkoz* ve *Değirmendere*, beşi de Elmalı civarında *Akpınar*, *Taşkaloz*, *Kızılağaç*, *Tuzburnu* ve *Avşar* mevkilerinde olmak üzere yedi su hizarının çalıştığı ifade edilmektedir. Bunlardan sadece *Darkoz* hizarı hem çam ve hem de sedir tomruğu, diğer altısı ise münhasıran sedir tomruğu işlemiştir.

Tomruklar hizarlarda umumiyetle 2,5 cm. kalınlığında kereste halinde biçilmiş, bu suretle elde edilen emval, hesaplarına çalıştıkları rum tüccarlara teslim edilmek üzere develer veya at arabaları ile sahile sevk olunmuştur.

Mezkûr tüccarların bu istihsal ve imalâtı arap memleketlerine, hususile, Lübnan, Suriye ve Mısır'a satmak maksadile yaptırdıklarına ve adı geçen memleketlerde de Sedir latası revaçta olduğuna göre, hizarlarda kereste yanında kolina ve lata imalâtının da yapılmış olması muhtemeldir.

*
**

Bulgar orman işçilerinin çalışma tarzında, menfi ve müspet yönden göze çarpan bazı noktalar vardır. Gerek kesim ve gerekse nakliyatta kolaylık sağlama maksadile fazla arızalı kısımlara pek girmemişler, çalışmalarını bu yönden elverişli olan yamaçlara teksif etmişlerdir. Böylece bu türlü yerler fazlaca tahribe maruz kalmış, umumiyetle meşcerelerin bünyesi bozulmuştur. Kesimleri ekseriya yüksekten yapmaları, çok yüksek dip kütüğü bırakmaları da menfi bir nokta olarak ileriye sürülebilir. Bunların yanında, nakliyat için sürütme ve yuvarlama yollarının açılması, ağacı kesmeden önce sağlık ve evsaf durumunu kontrol ile elverişsiz bulunanların dikili olarak ormana terkedilmesi, tomrukların balta ile ormanda değil de hizarlarda işlenmesi gibi çalışma tarzlarının ilgi çekici tarafları da olmuştur.